

Irena Kadulska

"Dzieje Zgromadzenia Sióstr Świętej Katarzyny dziewicy męczennicy w latach 1571-1772", Barbara Gerarda Śliwińska, Olsztyn 1996 : [recenzja]

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 4, 620-622

1997

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Tak więc obok analizy semiotyczno-strukturalnej i filozoficznej tekstu literackiego, jaka legła u podstaw opracowania Krzysztofa Szatravskiego, etnolog może wyłowić konkretny materiał o wartości antropologicznej.

Na koniec warto podkreślić, że *Przestrzeń sakralna w kancjonale mazurskim* to opracowanie o wysokich walorach poznawczych, nie tylko ze względu na swoją treść, ale i na konsekwentnie zastosowaną metodę badawczą. Na szczególne uznanie zasługuje także antropologiczna problematyka ujęcia analizowanych wartości kancjonału.

Irena Bukowska-Floreńska

S. Barbara Gerarda Śliwińska CSC, *Dzieje Zgromadzenia Sióstr Świętej Katarzyny dziewicy męczennicy w latach 1571—1772. Wyższe Seminarium Duchowne Metropolii Warmińskiej „Hosianum” Olsztyn, 1996. Rozprawy Naukowe nr 4, ss. 248, 5 map. Praca dotowana przez Komitet Badań Naukowych.*

Prezentowana praca to studium monograficzne o dwustu latach działalności i historycznego rozwoju Zgromadzenia Sióstr Świętej Katarzyny. Monografia ta jest pierwszym syntetycznym — naukowym opracowaniem dziejów sióstr św. Katarzyny (potocznie zwanych katarzynkami) na ziemiach Rzeczypospolitej, głównie zaś na Warmii i w Wielkim Księstwie Litewskim. Dzieje te rozpoczynają się w XVI-wiecznej Rzeczypospolitej. Nowatorska działalność założycielki Zgromadzenia, Reginy Protman (1552—1613), zrodziła się w ścisłej łączności z reformą Kościoła katolickiego na Warmii. Stąd też książkę otwiera rozdział o Kościele na Warmii w okresie odnowy trydenckiej i stanowi istotne poznawczo tło dla zarysowania osobowości i działalności Reginy Protman.

Rozdział I jest ważny dla koncepcji całej książki, jak i jako źródło historycznej wiedzy o sytuacji polityczno-społecznej i religijnej na wielowyznaniowej i wielonarodowościowej Warmii okresu katolickiej reformy potrydenckiej. Reforma Kościoła katolickiego na Warmii była częścią reformy Kościoła Katolickiego Powszechnego, w której znaczny udział miał biskup warmiński, kardynał Stanisław Hozjusz. Reformę tę, zwłaszcza w dziedzinie nauki teologicznej i prawa kościelnego przeprowadził sobór trydencki (1545—1563), a w niektórych innych dziedzinach życia kościelnego, jak liturgia, kontynuowali ją (1565—1590) trzej papieże potrydenccy: Pius V, Grzegorz XIII i Sykstus V, którzy także podjęli się realizacji uchwał soborowych. Zasadne jest więc uznanie przez autorkę zarówno znaczenia okresu reformy trydenckiej, a następnie czasu odrodzenia potrydenckiego.

W perspektywie szczegółowej przedstawiono w tej części dzieje diecezji warmińskiej, jej organizację, charakter, zakres władzy biskupów oraz uwarunkowania posłannictwa Kościoła, na którego pracę nakładały się ważne wydarzenia historyczne. Te wielorakie problemy omówiono w oparciu o szeroką literaturę przedmiotu i liczne dokumenty źródłowe. Pozwoliło to na sformułowanie tezy o specyficznym dla Warmii zespoleniu pierwiastka kościelnego z państwowym. Słuszne wydaje mi się wyodrębnienie, z ogólnego tła, działalności

wymienionego już kardynała Stanisława Hozjusza i biskupa Marcina Kromera. Oni właśnie stali się opiekunami dzieła Reginy Protman i włączyli je w swój program odnowy Warmii. Im także zawdzięcza uzyskanie zgody papieża Klemensa VIII i zatwierdzenie reguły w 1602 r.

Zasadnicza jednak wartość monografii wiąże się z nowatorskimi treściami dalszych rozdziałów. To w nich bowiem po raz pierwszy poznamy szeroko oświetloną dokumentami, źródłami, przekazami postać założycielki budującej posłannictwo swego Zgromadzenia wśród potrzeb i wołań ludu warmińskiego.

Powiedzmy tu parę słów o źródłach. Autorka zbadała i poznała zasoby Archivum Secretum Vaticanum w Rzymie, Kurii Biskupiej w Olsztynie i Zgromadzenia na Litwie — w Wilnie i Krożach, w Münster i Sztokholmie. Lata kwerend zaowocowały bogatym zbiorem dokumentów, których wybór załączono w aneksie źródłowym, a szersze wyobrażenie o dokumentacyjnej wartości pracy daje nam spis dokumentów. Warto tu postulować pełne wydanie zebranej dokumentacji, której znaczenie dla wielu badań historycznych jest bezsporne.

Regina Protman i jej dzieło to tytuł rozdziału II, który wydobywa z przeszłości i oświetla, jak już powiedziano, benedyktyńsko zebranymi źródłami postać założycielki Zgromadzenia Sióstr Świętej Katarzyny. Autorka nie ulega pokusie łatwego usytuowania biografii Reginy w nurcie barokowego powrotu do hagiografii. Przedstawia biografię udokumentowaną z całą rzetelnością nowoczesnego badacza.

Postać młodej braniewianki — Reginy Protman — patrycjuszowskiej córki została przedstawiona nie tyle opisowo, ile wśród rosnących postanowień, zadań i rozwoju charyzmatycznego posłannictwa. Cechy tego posłannictwa ukazano w łączności z kształtującymi się strukturami życia zakonnego i typologią zakonów żeńskich XVI stulecia.

Autorka z doskonałą orientacją prowadzi wykład o wspólnotach tercjarek franciszkańskich, zwanych beginkami, których konwenty znajdowały się od XV w. w Braniewie, Ornece, Lidzbarku Warmińskim i Reszlu. Wspomina także o innych klasztorach mniszych — bernardynek trzeciej reguły św. Franciszka, dominikankach, tercjarkach, Towarzystwie Św. Urszuli, siostrach wizytkach i innych. Zakony te były zobowiązane do poddania się klauzurze, która od 1566 r. obejmowała wszystkie nieformalne grupy kobiet.

Na tle ich odosobnienia i izolacji wyraźnie wyeksponowano nowoczesność Reguły Zgromadzenia Świętej Katarzyny stwarzającej możliwość pracy wśród świeckich — dla ludzi świeckich. Otwarty charakter pracy i misji Zakonu, współdziałanie w problemach społeczeństwa Braniewa — to jedno z najważniejszych, dobrze udokumentowanych ustaleń tej pracy.

Dzieło Reginy Protman, która założyła Zgromadzenie pracujące poza murami klasztoru, ukazuje się jako struktura na wskroś fenomenalna i wyjątkowa. Wprost trudno uwierzyć, że to, czego nie zdołali dokonać wielcy święci tego okresu, dokonała młoda córka ziemi warmińskiej, popierana i protegowana przez biskupa Marcina Kromera i jego następców. Młode dziewczęta, zafascynowane jej postawą przyłączyły się do wspólnoty, powiększając szeregi sióstr Zgromadzenia Św. Katarzyny.

Rozdział III, *Powstanie i rozwój Zgromadzenia w czasach Założycielki* dotyczy w równej mierze historii kształtowania się struktury prawnej Zgromadzenia, jak i przynosi zespół informacji źródłowych z dziedziny kultury materialnej (geneza i uposażenie konwentów w Braniewie i Ornećce). Ostatnią częścią rozdziału jest katalog osobowy zakonu sporządzony na podstawie zespołów listów, rejestrów, aktów prawnych etc.

Rozdział IV w sposób naturalny przechodzi do omówienia sytuacji Zgromadzenia po śmierci założycielki; tak też brzmi jego tytuł. Następuje tu poszerzenie obszaru zainteresowań w związku z działalnością sióstr na Litwie. Te obszary działalności zakonów żeńskich nie zostały dotychczas opracowane.

Omówiono tu także kwestie nie zawsze podejmowane przez badaczy, a więc ustalanie trybu wyboru głównej przełożonej, funkcjonowanie Zgromadzenia, podstawy bytu materialnego poszczególnych konwentów.

Podsumowaniem dziejów Zgromadzenia jest prezentacja *Duchowości i posłannictwa Instytutu* (rozdział V), podjęta zarówno z teologicznego punktu widzenia, jak i mająca charakter socjologiczno-psychologiczny. Uwzględniono tu bowiem oprócz głównych rysów duchowości sióstr świętej Katarzyny także ich kwalifikacje duchowe i intelektualne, poznamy też program i dzieje szkół prowadzonych przez siostry katarzynki.

Reguła Zgromadzenia integrowała pobożność późnego średniowiecza z duchowością potrydencką, na którą znaczny wpływ wywarli jezuita. Równocześnie *Reguła* uwzględniała apostolski wymiar życia zakonnego. Kształtowanie tych postaw w nowicjacie i życiu zakonnym śledzi autorka do roku 1772 — roku rozbioru. Cezura końcowa książki została określona sytuacją Rzeczypospolitej, wraz z którą zmieniała się też sytuacja Warmii, która przeszła pod zabór pruski.

Rok 1772 zamyka pierwszy etap działalności Zgromadzenia. Czas jego dalszej pracy i misji będzie zapewne kontynuowany w następnych, planowanych przez autorkę tomach. Do podjęcia tak ambitnie zakreślonego tematu autorka jest znakomicie przygotowana jako absolwentka Wydziału Teologii, która podjęła następnie studia historyczne. Ma na swym koncie niemałe już osiągnięcia naukowe, liczne artykuły, hasła encyklopedyczne, biogramy — publikowane w kraju i za granicą.

Dodajmy też, iż nuta zaangażowania, którą tchnie książka, łączy się z przynależnością s. Barbary Gerardy Śliwińskiej do Zgromadzenia Sióstr Świętej Katarzyny.

Reasumując wypowiedź o książce, należy w pierwszym rzędzie podkreślić jej nowatorstwo i oryginalność. Wypełnia ona głęboko odczuwaną lukę w badaniach nad żeńskimi zgromadzeniami zakonnymi. W oparciu o źródła historyczne dokumentuje dzieje Zgromadzenia Sióstr Świętej Katarzyny. Będzie dobrze służyła badaniom historycznym, społeczeństwu Warmii i Litwy oraz samemu Zgromadzeniu działającemu dziś nie tylko w Polsce i na Litwie, ale w Niemczech i Brazylii. Monografia s. Gerardy Śliwińskiej stanowi liczący się wkład do polskiej historiografii.

Irena Kadulska